

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARINI O‘QITISHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH

Nazokat Bekchanova

Urganch innovatsion universiteti nodavlat ta’lim muassasasi “Ijtimoiy-gumanitar fanlar va tillar” kafedrasida o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarini o‘qitishda zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanish va ularda qo‘llaniladigan va o‘quvchilarni faolligini oshiradigan turli xil metodlar, didaktik materiallar va energiyalar aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: innovatsiya, interfaol, pedagogik mahorat, samaradorlik, didaktik vazifa, xotira, ta’lim sifati, bilim, axborot vositalari, kompyuter

Аннотация: В данной статье отражено использование современных интерактивных методов в преподавании уроков родного языка и различных методик, дидактических материалов и энергизаторов, применяемых в них и повышающих активность учащихся.

Ключевые слова: инновации, интерактивность, педагогическое мастерство, эффективность, дидактическая задача, память, качество образования, знания, средства массовой информации, компьютер

Abstract: this article highlights the use of modern interactive techniques in teaching native language lessons and the various techniques used in them and that increase student activity, didactic materials and energizers.

Keywords: Innovation, Interactive, pedagogical skills, efficiency, didactic task, memory, educational quality, knowledge, Media, computer

“Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”

Sh.M.Mirziyoyev

Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. O‘qitishning zamonaviy metodlarini qo‘llash o‘qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. Zamonaviy texnologiyalar qo‘llanilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilar egallayotgan bilimlarni o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O‘qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyanishiga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo‘naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o‘quv jarayonida o‘quvchi asosiy figuraga aylanadi.

Dars jarayonida har xil metodlardan foydalanish o‘qituvchini izlanishga va o‘quvchini o‘z ustida ishlashga erkin fikrlashga undaydi. Metod shunday tanlanishi kerakki unda o‘quvchi

o‘zini erkin tuta olishi, fikrlarini ravon aytishi, mavzuni juda yaxshi o‘zlashtirilishi lozimligi muhim ahamiyatga ega. Ma‘lumki, hozirgi kunda interfaol metodlarning yuzdan ortiq turi mavjud bo‘lib, ularning aksariyati tajriba-sinovdan o‘tib, yaxshi natija bergan.

Keng qo‘llaniladigan usullar – “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Davom ettir”, “Taqdimot”, “Blits-so‘rov”, “Muammoli vaziyat” kabilardan foydalanib, darsda samarali natijalarga erishish mumkin.

Darsning o‘tilgan mavzuni so‘rash qismida “Sinkveyn”, “Teskari test”, “Aql charxi” metodlarini, yangi mavzuni tushuntirish qismida “Insert”, “Pinbord”, “Zinama-zina”, “Bumerang” texnologiyalarini;

mavzuni mustahkamlash qismida “Venn diagrammasi”, “Baliq skeleti”, “Nima uchun?”, “Qanday?”, “Konseptual jadval”, “Nilufar guli” kabi grafik tashkil etuvchilar hamda “Tushunchalar tahlili”, “T-jadval”, “Rezyume”, “Kungaboqar”, “Charxpalak” metodlarini;

uyga vazifa berishda “FSMU”, “Klaster”, “Bo‘g‘inlar zanjiri”, “BBB” metodlarini qo‘llash dars samaradorligini ta‘minlab, o‘quvchilarning bilimini oshirishga yordam beradi.

Ona tili darslarida ham yuqorida sanab o‘tilgan interfaol metodlardan tashqari “Ha... yo‘q”, “Ta‘rif egasini top”, “Men kimman?”, “Domino”, “Beshinchisi (oltinchisi, yettinchisi ...) ortiqcha”, “Sirli sandiqcha metodi”, “Harfni his qilish»” metodlari kabi didaktik o‘yinlardan foydalanish mumkin.

“Klaster» metodi. Klaster” grafik organayzeri “Fikrlarning tarmoqlanishi” degan ma‘noni anglatadi. Bu metod turi o‘quvchilarning biron-bir mavzuni chuqur o‘rganishlariga yordam berib, ularni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrlarni erkin va ochiq uzviy bog‘langan ketma-ketlikda tarmoqlashni o‘rgatadi.

“Fikrlarning tarmoqlanishi” quyidagicha tashkil etiladi:

1. Xayolga kelgan har qanday fikr bir so‘z bilan ifoda etilib ketma-ket yoziladi;
2. Fikrlar tugaguncha, yozishda davom etiladi va fikrlar tugasa, u holda yangi fikr kelgunga qadar biron rasm chizib turiladi;
3. Darsda imkon boricha fikrlarning va o‘zaro bog‘liqlik ketma-ketligini ko‘paytirishga harakat qilinishi lozim.

“Beshinchisi (oltinchisi, yettinchisi ...) ortiqcha” metodi. “Oshxona jihozlari”, “Qushlar”, “Uy hayvonlari va parrandalar” kabi mavzularini o‘rganishda yangi mavzuni mustahkamlash uchun mazkur metodni qo‘llash ijobiy natija beradi.

Bunda mavzuga oid to‘rtta va taalluqli bo‘lmagan (ortiqcha) bitta so‘z (tushuncha, fikr) beriladi. O‘quvchilar ana shu so‘zni (tushuncha, fikr) aniqlaydilar. Yozuv ekranda ko‘rsatiladi. O‘quvchilar ortiqcha so‘zni aniqlashadi. Uy hayvonlari: sigir, qo‘y, toshbaqa, ot, it. So‘ng bu so‘zlar ishtirokida gap tuzish topshirig‘i beriladi va tuzilgan gaplar asosida axloqiy tarbiya beriladi. Namuna: Ot - insonning eng ishonchli do‘sti. O‘quvchilar tomonidan tuzilgan gaplar asosida o‘quvchilar qalbida ona tabiatga muhabbat uyg‘otiladi, uy hayvonlariga nisbatan ijobiy munosabatda bo‘lishga o‘rgatiladi. «Sirli sandiqcha» metodi. Sirli sandiqcha metodi ham o‘quvchining mantiqiy fikrlashini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu metoddan foydalanish uchun o‘quvchilar guruhlarga bo‘linadi. O‘qituvchi doskaga 4 ta mavzu nomini ilib ular haqida hech qanday ma‘lumot yozmaydi. Masalan, So‘z turkumlaril mavzusi o‘tilganda Ot, Sifat, Son, Fe‘l kabi

“Tushunchalar tahlili” metodi. Bu metod quyidagicha mulohaza qilinadi. Nazorat ishi yakunlanib, baholar e‘lon qilingandan so‘ng, har bir o‘quvchi nazorat daftarida o‘qituvchi

tomonidan tekshirilgan va kamchiligi tuzatilgan soʻzlarni koʻchirib yozadi. Bu metod ham oʻquvchini hushyorlikka chorlash bilan bir qatorda oʻz xatosini oʻz vaqtida tushunishga va bu xatoni boshqa takrorlamaslikka olib keladi.

“Harfni his qilish” metodi. “Harfni yoki soʻzni his qilish” metodida oʻquvchilar tik turgan holatda boʻladi. Eng oxirida turgan oʻquvchi orqasiga oʻqituvchi tomonidan ruchkaning orqa tomoni bilan harf yoki soʻz yoziladi. Keyingi oʻquvchi oldingi oʻquvchi orqasiga yozadi. Va shu tariqa davom etadi. Birinchi partadagi oʻquvchi oʻzining orqasiga yozilgan harfni his qilib sinf yozuv taxtasiga kelib yozadi. Bu metodni koʻpincha nafaqat harf shaklida 4-5 sinf oʻquvchilarida qoʻllash mumkin, balki 5-6 sinf oʻquvchilariga ikki uch harfli soʻz shaklida ham qoʻllash mumkin.

Darslarni samarali tashkil etishda quyidagi oʻyinlardan ham foydalanish maqsadga muvofiq. “Baliq ovi”, “Kim hakam”, “Taqdimot-tadqiqot”, “Piramida”, “Matn tuzib koʻr, aqling boʻlar zoʻr”, “Raket”, “Toʻgʻri notoʻgʻri”, “Xatosini top”, “Xotira mashiqi”, “Boʻgʻin”, “Moʻjizalar maydonchasi”, “Maqol”, “Soʻzdan soʻz yasash” oʻyinlaridir.

“Baliq ovi” oʻyini. Doskaning bir tomoniga dengiz rasimi, ikkinchi tomoniga akvarium rasimi tushiriladi. Dengizda baliqlar boʻladi. Oʻquvchi dengizdagi baliqlardan birini tutib uni orqa qismidagi savollarga javob beradi. Javob toʻgʻrib oʻlsa baliqni akvariumga, notoʻgʻrib boʻlsa dengizga qoʻyib yuboradi.

“Kim hakam” oʻyini. Oʻtilgan mavzuni mustahkamlash maqsadida “Kim hakam” oʻyini olib boriladi. Bunda oʻquvchilardan diqqat, tezkorlik, hozirjavoblik talab etiladi, Oʻquvchi fikrini jamlashga harakat qiladi. Oʻqituvchi tomonidan maʼlumotlar tezkorlik bilan oʻqiladi. Bunda har bir guruh aʼzolari toʻgʻri maʼlumotlar uchun- “qizil kartochka”, notoʻgʻri maʼlumotlar uchun- “sariq kartochka”larini koʻtarishadi. Natijalarni aniqlab borish uchun har bir guruhga nazoratchilar birlashtiriladi.

“Taqdimot-tadqiqot” usuli. Bu bosqichda har bir guruhdan bir nafar oʻquvchi yangi mavzu va yangi mavzuni oʻtilgan mavzular bilan bogʻlash maqsadida doskada taqdimot qilishadi. Oʻqituvchi tomonidan yangi mavzu boʻyicha qoʻshimcha maʼlumotlar berib oʻtiladi.

“Piramida” oʻyini. Yangi mavzuni mustahkamlash maqsadida “Piramida” oʻyini olib boriladi. Natijalar tekshiriladi notoʻgʻri va takrorlangan maʼlumotlar olib tashlanadi va qolgan natijalar hisoblanadi. Eng koʻp maʼlumot yozgan guruhlar taqdirlanadi. Bunda oʻquvchilar oʻtilgan mavzuni egallaganlik va mavzu boʻyicha tushunchalarni oʻzlashtirib olganlik darajasi aniqlash, oʻz bilimlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, oʻzlarining bilim darajalarini baholay olish, yakka va guruhlarda ishlay olish, safdoshlarining fikriga hurmat bilan qarash, shuningdek oʻz bilimlarini bir tizimga solishga oʻrgatadi.

“Matn tuzib koʻr, aqling boʻlar zoʻr”. Oʻquvchilar monitordan uzatilgan rasm asosida, berilgan muddatda matn tuzishadi. Tuzilgan matnda undov, modal, taqlid soʻzlar ishlatilishi kerak. Mazmunli va undov, modal, taqlid soʻzlardan koʻp ishlatgan matn egalari gʻolib boʻlishadi.

“Raketa” oʻyini. Doskaga raketa rasimi chiziladi, yoki, uchta raketa yasab savollar yoziladi kartochkalar ilinadi, Raketa oʻzga sayyoraga uchish uchun yuklardan xoli boʻlishi kerak oʻquvchilar uch guruhga boʻlinadi, qaysi guruh aʼzolarisavollarga toʻgʻri javob bersa kartochkalar olib tashlanadi, toʻgʻri javob berilmagan kartochka raketada qoladi va u ucha olmaydi.

“Soʻzdan soʻz yasash” oʻyini. Bu oʻyin oʻquvchilarni soʻz boyligini oshirishga, qayta xotirlashga va mantiqan fikrlashni kengaytirishga undaydi. Bu usul orqali bir soʻzdan bir necha

soʻz tuzish oʻyini oʻquvchilarni ziyraklikka, hozirjavoblikka undaydi. Yozuv taxtasiga oʻqituvchi tomonidan bir soʻz yozib qoʻyiladi. Masalan: Oʻzbekiston, Zanjir... Shundan soʻng oʻqituvchi maʼlum vaqt davomida ana shu soʻz harflaridan foydalangan holda boshqa soʻz yasashlarini aytadi. Masalan, Oʻzbekiston – oʻz, ek, bek, oʻzbek, on, Zanjir – zar, zira, arz, ariza, jar, ranj kabilar.

“Xotira mashqi” oʻyini. Hozirjavoblik va zukkolikni oshirish maqsadida, ayniqsa birinchi tanishuv darsida qoʻllash mumkin boʻlgan oʻyin. Oʻquvchi oʻz ismini aytadi va shu ism bilan boshlanuvchi biror adib ismini aytadi. Adham -Alisher Navoiy, Bahodir Zahiriddin Muhammad Bobur, Gavhar-Gulhaniy. Xulosa qilib aytganda, innovatsion metodlar oʻquvchilarning savodxon boʻlishiga, DTS talablariga qoʻyilgan bilim va koʻnikmalarni oson va qiziqarli egallashlarida muhim rol oʻynaydi. Dars jarayonida oʻquvchilarning diqqatini mavzuga qaratishda albatta oʻzining samarasini koʻrsatadi. Yuqorida keltirilgan interfaol metodlarni ona tili va adabiyot darslarida qoʻllash natijasida oʻquvchilarning fanga boʻlgan qiziqishlarini oshirishga, oʻzlarining fikrini erkin bayon eta olishga, atrofidagilarning fikrlarini hurmat qilishga, oʻzining nuqtayi nazarini himoya qila olish qobiliyatlarini rivojlantirishga erishish mumkin.

1. **Interfaol metodlar:** “Keys-stadi” (yoki “Oʻquv keyslari”), “Blist-soʻrov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Muammoli taʼlim”

2. **Interfaol taʼlim strategiyalari.** “Aqliy hujum”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zinama-zina”, “Muzyorar”, “Rotastiya”, “Yumaloqlangan qor”.

3. **Interfaol grafik organayzerlar:** “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “T-jadval”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?”

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda taʼlim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qoʻllash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol taʼlim metodlari hozirda eng koʻp tarqalgan va barcha turdagi taʼlim muassasalarida keng qoʻllanayotgan metodlardan hisoblanadi. Shu bilan birga, interfaol taʼlim metodlarining turlari koʻp boʻlib, taʼlim-tarbiya jarayonining deyarlik hamma vazifalarini amalga oshirish maqsadlari uchun moslari hozirda mavjud. Amaliyotda ulardan muayyan maqsadlar uchun moslarini ajratib tegishlicha qoʻllash mumkin. Bu holat hozirda interfaol taʼlim metodlarini maʼlum maqsadlarni amalga oshirish uchun toʻgʻri tanlash muammosini keltirib chiqargan. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, taʼlim beruvchi tomonidan taʼlim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning taʼlim jarayonida faolligi muttasil ragʻbatlantirib turilishi, oʻquv materialini kichik-kichik boʻlaklarga boʻlib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yoʻnaltiruvchi matn, loyiha, rolli oʻyinlar kabi metodlarni qoʻllash va taʼlim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni oʻzaro muloqotda, oʻzaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjixdtlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat oʻquvchi-talabani mustaqil fikrlashga oʻrgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

Oʻqitishning interfaol usullarini tanlashda taʼlim maqsadi, taʼlim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, oʻquv muassasasining oʻquv-moddiy sharoiti, taʼlimning davomiyligi, oʻqituvchining pedagogik mahorati va boshqalar eʼtiborga olinadi. **Interfaol metodlar deganda – taʼlim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi,**

ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo’lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo’llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo’lgan yondashuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo’ladi:

- ta’lim samarasi yuqoriroq bo’lgan o’qish-o’rganish;
- ta’lim oluvchining yuqori darajada rag’batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimlarning ham e’tiborga olinishi;
- ta’lim jarayoni ta’lim oluvchining maqsad va ehtiyojlariga muvofiqlashtirilishi;
- ta’lim oluvchining tashabbuskorligi va mas’uliyatining qo’llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o’rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Shunday qilib, fanlarni o’qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o’ziga xos xususiyatga ega. Ta’lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o’rganish va amalda qo’llash o’quvchi-talabalarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to’g’ri echimini topishlariga ijobiy ta’sir ko’rsatadi. O’quvchi-talabalarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o’quvchi-

talabalarning bilim, ko’nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi. Yuqorida aytilganlardan interfaol ta’lim metodlarini tegishlicha tahlil qilish va shu asosda ularni tasniflash zarurati ma’lum bo’ladi. Quyida ushbu masala yuzasidan umumiy mulohazalarni keltiramiz.

Bu metodlarni tasniflashda ularni interfaol metodlar, interfaol ta’lim strategiyalari, interfaol grafik organayzerlarga ajratish mumkin.

Hozirgi kunda eng ommaviy interfaol ta’lim metodlari quyidagilar sanaladi:

1. **Interfaol metodlar:** “Keys-stadi” (yoki “O’quv keyslari”), “Blist-so’rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Muammoli ta’lim” va b.
2. **Interfaol ta’lim strategiyalari.** “Aqliy hujum”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zinama-zina”, “Muzyorar”, “Rotastiya”, “Yumaloqlangan qor” va k. Interfaol ta’lim metodlari tarkibidan interfaol ta’lim strategiyalarini ajratishda guruh ishini tashkil qilishga yondashuv ma’lum ma’noda strategiyondashuvga qiyoslanishiga asoslaniladi. Aslida bu strategiyalar ham ko’proq jihatdan interfaol ta’lim metodlariga tegishli bo’lib, ularning orasida boshqa farqlar yo’q.
3. **Interfaol grafik organayzerlar:** “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “T-jadval”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va b. Interfaol grafik organayzerlarni ajratishda bunday mashg’ulotlarda asosiy fikrlar turli grafik shakllarda yozma ko’rinishda ifodalanishiga asoslaniladi. Aslida bu grafik organayzerlar bilan ishlash ham ko’proq jihatdan interfaol ta’lim metodlariga tegishli bo’lib, ularning orasida boshqa farqlar yo’q.

Interfaol ta’lim metodlarini ko’pincha turli shakllardagi o’quv mashg’ulotlari texnologiyalari bilan bir vaqtda qo’llanilmoqda. Bu metodlarni qo’llash mashg’ulot ishtirokchilarining faolliklarini oshirib, ta’lim samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Shu munosabat bilan yuqoridagi tasnif bo’yicha hozirgi ayrim interfaol ta’lim

metodlarining turli shakllardagi o'quv mashg'ulotlari texnologiyalari bilan qo'llash uchun qulayligi shartli ravishda quyidagi 8-jadvalda keltirildi.

Bu jadvaldagi ayrim interfaol ta'lim metodlarining turli shakllardagi o'quv mashg'ulotlari texnologiyalari bilan qo'llash uchun qulayligi bir muncha shartli va aslida muayyan o'quv mashg'ulotlari texnologiyalari bilan boshqa yana ko'p interfaol metodlarni aniq maqsadlar yo'lida qo'llash mumkin ekanligini alohida ta'kidlash zarur.

KEYS-STADI METODI

“Ta’limning buyuk maqsadi bilim berish emas, balki hatti-harakatlarga o’rgatishdir”

G.Spenser

Bu metodning nomi inglizcha “**case-study**” so'zlaridan olingan. Bunda “**case**” – yashik, quti, gilof, jild, “**study**” – o'rganish, tadqiq qilish, ilm bilan shug'ullanish, o'quv fani, saboq olish, o'qish ma'nolarini bildiradi. Bu metod haqida inglizcha aytiladigan “**case – true life**”, ya'ni “**keys – haqiqiy hayot**” iborasiga ko'ra keys – real hayotning «**bir parchasidir**». Shunga ko'ra bu metodni “**amaliy holatlarni o'qitish metodi**” deb ham ataladi.

Keys-stadi metodi bo'yicha o'rganilayotgan har bir muammo yoki mavzu yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar rejasi, ularni bajarish tafsiloti, natijalar va xulosalar yig'indisi alohida keysni tashkil qiladi. Bu metod ta'lim jarayonida hayotiy vaziyatlardan foydalanishga qaratilgan. Bu esa, hozirgi kunlarda ta'lim sohasidagi dolzarb bo'lgan muammolardan hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish imkonini berishi bu metodning alohida ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib turibdi.

Shu sababli G'arb mamlakatlaridagi ta'lim muassasalarida keys-stadi metodidan, ya'ni keyslardan foydalanish o'quv rejasining 25 % ini tashkil qiladi. Shu munosabat bilan ta'lim muassasalarida hayotiy vaziyatdan foydalanishning ahamiyati haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz.

Ta’lim jarayonida hayotiy vaziyatdan foydalanishning dolzarbligi:

Keys-stadi ta'lim metodini turli holatlarni o'rganishda qo'llash – hayotdan olingan odatdagi vaziyatlarni o'rganishni tashkil etish yoki sun'iy yaratilgan vaziyatlarga asoslangan holda ta'lim oluvchilardan tegishli muammolarning maqsadga muvofiq yechimlarini izlashni talab qilishga qaratilgan ta'lim jarayonidan iborat.

Bu metod ta'lim oluvchilarga mavzuga tegishli hayotiy vaziyatni tashxis qilish, farazlarni ifodalash, muammolarni aniqlash, qo'shimcha axborotlarni yig'ish, farazlarga aniqlik kiritish va muammolarni echish hamda ularni bajarishning aniq bosqichlarini loyihalash bo'yicha amaliy faoliyatlarini modellashtirish imkonini beradi.

Muayyan hayotiy vaziyatlarga bag'ishlangan keyslardan foydalanish ta'lim jarayonini haqiqiy hayot bilan bog'laydi. Keysni ko'rib chiqishda ta'lim oluvchilar ta'lim olish jarayonini yaratadilar. Shu jarayondagi o'zaro harakatda ularning haqiqiy fikr almashish holatlari kelib chiqadi. Keys ta'lim oluvchilarga tahlil qilish, qiyoslash yo'llarini qidirish va muammoni echish erkinligini beradi.

Keys-stadi ta’lim metodiga doir ayrim asosiy tushunchalar ta’rifi:

“Keys” va “keys-stadi” tushunchalarining ma'no-mazmuni ko'p qirrali bo'lib, shunga

ko'ra quyida ularning asosiy xususiyatlarini to'liqroq aks ettirish maqsadida ko'p variantli ta'riflari berildi.

Keys –

1) ta'lim oluvchilarning ma'lum maqsadlardagi hayotiy vazifalarni bajarishlari bo'yicha vaziyatning bayoni, uni tushunish va baholashga imkon beradigan hamda muammoni ifodalash uchun, uning maqsadga muvofiq yechimini izlashlari uchun kerak materiallar to'plami;

2) belgilangan mavzu yoki muammo va uning yechimiga doir qo'shimcha axborotlar, audio, video, elektron tashuvchilar, o'quv-uslubiy materiallar yig'indisi;

3) muammoni hal qilish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar, ularning natijalari na xulosalar.

Keys-stadi –

1) ta'lim oluvchilarni o'rganilayotgan muammoni ifodalash hamda uning maqsadga muvofiq yechimi variantlarini izlashga yo'naltiradigan aniq real yoki sun'iy ravishda yaratilgan vaziyatning muammoli-vaziyatli tahlil etilishiga asoslanadigan ta'lim metodidir.

2) ta'lim, axborot-kommunikatsiya, boshqaruv na boshqa sohalarni o'rgatishda qo'yilgan ta'lim maqsadini amalga oshirish va keysda bayon qilingan amaliy muammoli vaziyatni hal qilish jarayonida oldindan belgilangan (bashorat qilinadigan) o'quv natijalariga kafolatli erishishni vositali tarzda ta'minlaydigan, bir tartibga keltirilgan optimal usullar va vositalar majmuidan iborat bo'lgan ta'lim texnologiyasidir.

Vaziyat (lotincha situation – ahvol) – muayyan vaziyat, ahvolni hosil qiladigan shart-sharoitlar va holatlar yig'indisi. Keysda bayon qilingan vaziyat institusional tizimda (shu o'rinda va keyinchalik – korxonada) diskret (ayni shu) vaqtda tashkiliy hayotdagi tipik muammolarni qayta yaratadigan real yoki sun'iy qurilgan hodisalarning ideal tarzdagi in'ikosidan iboratdir.

Muammoli vaziyat – mazkur holda vaziyat sub'ektining hozirgi vaqtda yoki kelgusidagi maqsadlarga erishishiga xavf soladigan vaziyat tushuniladi.

Keys-stadi metodi tarixi. Keys-stadi amaliy vaziyatlarni tahlil etish va hal qilish asosida o'qitish metodi sifatida xorijiy ta'limda dastlab huquq sohasida qo'llanila boshladi: u ilk marta Garvard universitetining huquq maktabida 1870 yilda qo'llanilgan edi. 1920 yilda Garvard biznes-maktabi (GBM) o'qituvchilari yuristlarning o'qitish tajribasiga tayanib, iqtisodiy amaliyotdagi aniq vaziyatlarni tahlil etish va muhokama qilishni ta'limning asosiy usuli etib tanlashganidan keyin mazkur o'qitish uslubi keng tatbiq etila boshladi.

Ana shu vaqtdan boshlab GBM keyslarning boy to'plamini yig'di va mazkur metodni ta'limning mustaqil konstepstiyasi darajasigacha olib chiqdi. Ayni shu sababga ko'ra keys-stadi metodini ko'pincha Garvard metodi deb ham ataladi. O'z mohiyatiga ko'ra, Garvard metodi ta'lim oluvchilarning amaliy vaziyatlarni videomateriallar, kompyuter va dasturiy ta'minotdan foydalanib hal qilish bo'yicha intensiv treningidan iboratdir.

Keys-stadining ikki klassik maktabi – Garvard (Amerikada) va Manchester (Yevropada) maktablari mavjud. Garvard maktabi doirasida mazkur metod yagona to'g'ri yechimni izlashni o'rgatish metodi hisoblanib, ikkinchi maktab (Manchester) keysda bayon qilingan muammoli vaziyat yechimining ko'p variantliligini taklif qiladi. Amerika keyslari o'nlab sahifali matnni va ko'plab chizmalarni o'z ichiga oladi. Yevropa keyslari xajmi birmuncha kamroq.

Chet ellardagi biznes-maktablarda odatiy vaziyatlarni o'rganishga o'quv vaqtining o'rtacha 25% dan 90% gacha bo'lgan qismi ajratiladi. Masalan, Chikago universiteti biznes-

maktabida o'quv vaqtining 25%i keyslar ulushiga, Kolumbiya universitetida – 30%, Uortonda esa – 40% iga to'g'ri keladi. Mashg'ulotlarni ushbu metod bo'yicha o'tkazishga ajratiladigan soatlar soni bo'yicha uning **“ilk ixtirochisi”** – Garvard yetakchilik qiladi. Oddiy tinglovchi GBMda o'qish vaqtida 700 tagacha keyslarni ko'rib chiqadi va buning uchun o'quv vaqtining 90% gacha qismini sarflaydi.

Bunda shunday aniqlik kiritish kerak: moliyaviy fanlarga ixtisoslashgan maktablarda keyslar salmog'i asosiy fanlar – menejment, marketing, axborot texnologiyalari, xodimlarni boshqarish va shu kabilardan iborat maktablardagiga nisbatan ancha kamdir.

Mamlakatimizdagi ta'lim sohasida keys-stadi, asosan, mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida, ayniqsa boshqaruv sohasida qo'llaniladi. Keyingi yillarda oliy o'quv yurtlarida ham o'qituvchilarning keyslarni ishlab chiqish va amalga oshirishga qiziqishi oshayotganligi kuzatilayapti.

Keys-stadi metodini ta'lim jarayonida keng tatbiq qilishning dolzarbligini belgilovchi omillar. Keys-stadini iqtisodiy oliy o'quv yurtining ta'lim amaliyotiga keng tatbiq etishning dolzarbligi va zarurligi quyidagi omillar bilan bog'liq:

Birinchidan, mamlakatdagi iqtisodiy ta'limning umumiy yo'nalishi, uning nafaqat ta'lim oluvchilarda aniq bilimlarni shakllantirishga, shu bilan birga, tinglovchilarda fikrlash faoliyati, nazariy bilimlarini amalda qo'llashga tayyorlik va bunga qobillikni rivojlantirish, bo'lg'usi mutaxassislarda mustaqillik va tashabbuskorlik, boshqaruv va iqtisodiyotdagi tadqiqotlarning turli jihatlari bilan bog'liq keng doiradagi masalalarni idrok etish qobiliyatini ravnaq toptirishga yo'naltirilganligi bilan bog'liq. «Insonning qo'liga baliqni tutqazsang – u bir kun qorni to'q yuradi, mabodo insonni baliq tutishga o'rgatsang – u butun umri davomida ochlik nimaligini bilmaydi» – xitoylik donishmandlarda shunday hikmatli gap bor. Auditoriya sharoitlaridayoq boshqaruvchilik yechimlarini qabul qilishga doir malaka va ko'nikmalar egallanmasa, keyinchalik yaxshi boshqaruvchi bo'lib chiqish mumkin emas.

Kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun o'zining boshqarish siyosatini ishlab chiqishga tinglovchilar korxonada va umuman iqtisodiyotda vujudga keladigan turli xil vaziyatlarni tahlil etish malakalari va ko'nikmalarini egallashi, tahlil qila bilish qobiliyatini o'stirishi, boshqaruvchiga xos xususiyatlarni orttirishlari zarur.

Keyslarning syujetligi bo'yicha turlari. Syujet mavjudligiga qarab keyslar:

-syujetli;

-syujetsiz bo'ladi.

Syujetli keys, odatda, bo'lib o'tgan voqealar haqidagi hikoyani, shaxslar va korxonalar harakatlarini o'z ichiga oladi.

Syujetsiz keys, odatda, yaqqol ifodalangan syujetga ega bo'lmaydi, chunki syujetning aniq ifodasi ko'p jihatdan yechimni ochib beradi. Sirdan qaraganda vaziyat tashxisiga, syujetni yana qayta tiklashga yordam berishi kerak bo'lgan statistik materiallar, hisob-kitoblar, ishlanmalar majmuidan iborat bo'ladi.

Keysda bayon qilingan vaziyat syujetining vaqtdagi izchilligi bo'yicha keysning turlari. Keysda bayon qilinadigan vaziyat syujetining vaqtdagi izchilligi ham keysning tasnifiy o'ziga xos xususiyatlariga o'z ta'sirini o'tkazadi. Ushbu belgiga ko'ra keyslarning uch turini farqlashadi:

· O'tmishdan hozirgi kelish rejimidagi keys;

Bezatish usuliga qarab keyslar turlari. Keyslar tinglovchilarga turli shaklda taqdim

etilishi mumkin: bosma, elektron, video-keys, audio-keys, multimedia-keys. O’qitish amaliyotida, odatda, bosma shakldagi va elektron tashuvchilardagi keyslar qo’llaniladi

– bunday shakldagi axborot bilan ishlash audio yoki video variantlardagiga nisbatan qulay va tahlil qilish osonroq. Bundan tashqari, ko’p martalab interfaol kuchdan kechirish imkoniyatlarining cheklanganligi birlamchi axborotning buzilishi va xatolarga olib kelishi mumkin. Multimedia – keyslarning imkoniyatlari yuqorida ko’rsatilgan qiyinchiliklarning oldini olishga imkon beradi va o’zlarida matnli axborot va interaktiv video tasvir ustunliklarini mujassam etadi.

KEYS MAZMUNINING TARKIBIY TUZILISHI

– Majburiy tarkibiy qism (komponent).

Keysning ushbu tuzilmali komponenti keys dolzarbligining asosini, uning ta’lim beruvchi maqsadi va tinglovchilar keysni hal qilish natijasida erishishi mumkin bo’lgan nazarda tutiladigan o’quv natijalarini o’z ichiga oladi.

Keys ob’ektining tarixiy bayoni. Ushbu komponent katta (amerikacha, uzun) keylarda doim bo’ladi.

Keys ob’ektining tarixiy bayoni to’g’risidagi ma’lumotlar muammoning retrospektiv tahlilini o’tkazish, uning sabablari va rivojlanish tendensiyalarini belgilashga imkon beradi.

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodi

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodi - jamoa orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o’quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro’yobga chiqarishga va o’quvchilarda ma’lum jamoa (guruh) tomonidan bildirilgan zid fikrga qarshi g’oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltirishga asoslangan metoddir. Bunda jamoa bo’lib g’oyalar ishlab chiqishda ishtirokchilarning ijodiy imkoniyatlari faollashtiriladi va ularning fikrlariga zid g’oyalar qo’yiladi.

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodi Ya.A. Aleksandrov tomonidan asoslangan hamda G. Ya. Bush tomonidan qayta ishlangan.

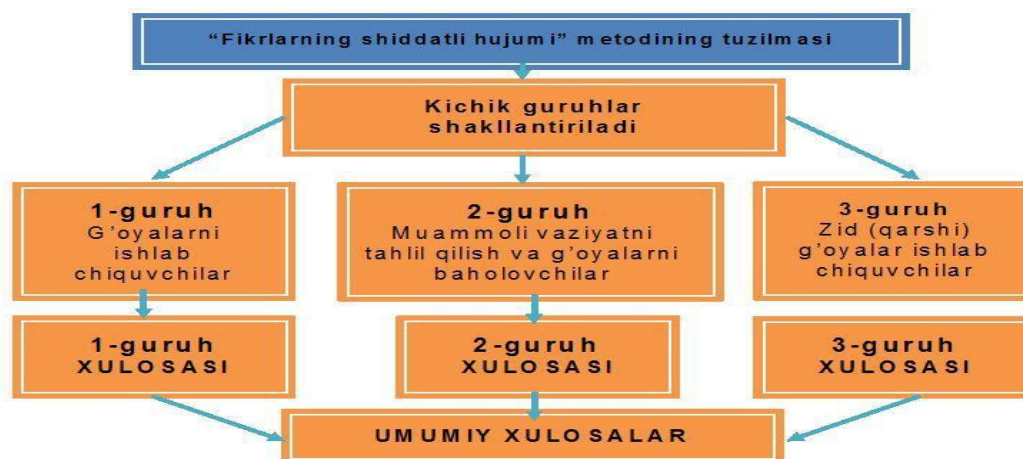
“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodini ijtimoiy, gumanitar va tabiiy yo’nalishlardagi fanlar yuzasidan tashkil etiladigan mashg’ulotlar jarayonida birdek muvaffaqiyatli qo’llash mumkin.

Ushbu metoddan foydalanishga asoslangan mashg’ulot bir necha bosqichda tashkil etiladi. Ular quyidagicha:

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodini amalda qo’llash bosqichlari 1-sxema

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodini qo’llash jarayonida quyidagi holatlar yuzaga keladi:

“Fikrlarning shiddatli hujumi” metodining tuzilmasi

Ushbu “Ta’lim metodlari” bo’limi ta’lim tizimida zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanish, o’quv jarayonida treninglar, yakka tartibda, juftlikda, kichik guruhlar va jamoada ishlashni tashkil qilgan holda ilg’or ta’lim metodlarini amaliyotga joriy qilish hamda pedagogik jarayonga yangicha yondashuv masalalariga bag’ishlangan.

«Ta’lim metodlari» bo’limida o’qituvchilarda global tafakkur, kompetentlik, professionallikni shakllantirish, nazariy va amaliy mashg’ulotlar, mustaqil ta’lim turlari bo’yicha bilim, ko’nikma va malakalarni rivojlantirish, ulardan o’z pedagogik faoliyatlarida samarali foydalanishlarini ta’minlash ko’zda tutilgan.

Metodlarning ob’ektiv jihatlarida barcha didaktik koidalar, qonunlar va qonuniyatlar, tamoyillar va ta’riflar, shuningdek, mazmun butunligining doimiy komponentlari, o’quv faoliyatining shakllariga xos bo’lgan umumiy jihatlar aks etadi.

Metodlarning sub’ektiv jihatida pedagog shaxsi, ta’lim oluvchilarning o’ziga xosligiga va mavjud sharoitga bolik bo’ladi.

Ta’lim metodlari ko’p parametrlarga ega va ko’p o’lchovli bo’lib, ularning bu xususiyatlari ta’lim-tarbiyaviy maqsad va vazifalar hamda ularni amalga oshirish shakllarining turli-tumanligi bilan bolik. Shu munosabat bilan ta’lim metodlarini tasniflashda ham har turli yondashuvlar mavjud. Buning natijasida ta’lim metodlarining ko’plab tasniflari kelib chiqqan

Ta’lim metodlarini tasniflashda ularning an’anaviyligi, didaktik maqsadi, bilish faoliyati harakteri, o’quv-bilish faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish xususiyatlari. O’quv- bilish faoliyatini motivastiyalash va stimullash xususiyatlari, o’quv-bilish faoliyatining samaradorligini nazorat qilish va o’z-o’zini nazorat qilish xususiyatlari kabi belgilariga asoslaniladi.

Hozirgi yuksalish va yangilanish davrida yashar ekanmiz biz o’qituvchilar interfaol metodlar asosida dars jarayonlarini tashkil qilamiz. Oddiygina o’qitish metodini olsak, bu tushuncha didaktika va metodikaning asosiy tushunchalaridan biridir.

Didaktika va metodikaga oid hozirgi zamon ishlarining ko'pchiligida o'qitish metodlari o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatlari usullari, bo'lib xizmat qiladi. Darsda o'quvchilar faolligini oshiruvchi vositalardan biri-interfaol metodlardir.

Xulosa tariqasida shuni aytishimiz mumkinki, biz o'qituvchilar darslarni turli xil innovatsion metodlar orqali tushuntirib, yoritib bolalarga yetkazib berishga harakat qilishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumaev M.E. Matematika o'qitish metodikasi. (OO'Yu uchun darslik.) Toshkent. "Turon-Iqbol", 2016 yil. 426 b.
2. Jumaev M.E. Tadjieva Z.G'. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. (OO'Yu uchun darslik.) Toshkent. "Fan va texnologiya", 2005 yil.
3. Jumaev M.E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan praktikum. (OO'Yu uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. "O'qituvchi", 2004 yil.
4. Jumaev M.E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari. (OO'Yu uchun o'quv qo'llanma) Toshkent. "Yangi asr avlodi", 2006 yil.
5. Tadjieva Z.G'. Abdullaeva B.S., Jumaev M.E., Sidelnikova R.I. Sadikova A.V. Metodika prepodavaniya matematiki.-T.:Turon-Iqbol,2011. 336 s.
6. Pedagogika. /prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida.- T.: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2010,- 400 b.
7. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika T.: O'qituvchi. 2010 y. 254-263 b. №4(107) 2023 www.iupr.ru
8. Bobomurodova A. Ona tili ta'limi jarayonida o'yin-topishmoqlardan foydalanish. T. : Musiqa. 2009.
9. N.A. Muslimov, M. Usmonboeva, M. Mirsoliyeva — Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik —O'UM Toshkent -201